

Сердюк О. В.
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кандидат мистецтвознавства, доцент
кафедри культурології
ORCID ID: 0000-0003-2684-8467

ПОГЛЯДИ ІВАНА ДЗЮБИ НА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Сьогодні ми перебуваємо напередодні знакового ювілею – у 2020 р. повниться 55 років з дня публікації всесвітньо відомого памфлету «Інтернаціоналізм чи русифікація?». Його автор – нині академік НАНУ, Герой України, – на момент публікації цієї праці був «наївним» (за визначенням Юрія Шаповала) літературним критиком-нонконформістом. Ця «наївність», поміж іншим, полягала в тому, що він з марксистських позицій намагався проаналізувати національно-культурну політику радянської влади в Україні, і текст цієї книги відправив першому секретареві ЦК компартії України П. Шелесту та голові уряду УРСР В. Щербицькому, а її російський переклад – керівництву КПРС. Як згодом пояснював сам Іван Дзюба, його праця мала потрійну заадресованість. По-перше, писалася вона для партійно-державного керівництва СРСР і УРСР, аби привернути їх увагу на порушення і відступ від ленінської спадщини. По-друге, І. Дзюба апелював до частини російського і русифікованого населення в Україні, насамперед, з поміж інтелігенції, яка не бачила справжнього стану справ у національній сфері в Україні і допомагала режимові у здійсненні русифікаторської політики. По-третє, памфлет адресувався, власне, українцям, – тим, хто хотів розібратися, що діється з Україною. «Я, – згадував Дзюба, – тоді вважав, що нам потрібно отак одверто, чесно, сміливо, мужньо сказати, що ми вимагаємо того і того, на це ми маємо право за конституцією і на цьому ми повинні

стояти» [4, с. 67]. Як справедливо відзначає Ю. Шаповал, «Дзюба «влучив» у всі три адресати. Його працю читали у найвищих інстанціях, ... скорочений варіант було розіслано у обкоми партії для ознайомлення... Її читала російськомовна інтелігенція і учасники руху боротьби за права людини в СРСР. Нарешті, в Україні праця пішла «в народ», її передруковували, розповсюджували, передавали з рук в руки, вона була популярна, зокрема, серед студентства» [5, с. 39,40]. Нагадаю лише декілька суджень з цієї книги, які одразу набули розголосу і не втрачають актуальності й сьогодні: «Найвищий обов'язок людини – належати людству. Але належати людству можна тільки через націю, через свій народ» [5, с. 60]; «...Русифікаторському насильству я пропоную протиставити одне: свободу публічного і чесного обговорення національних справ, свободу національного вибору, свободу національного самопізнання, самоусвідомлення й самовироблення...» [5, с. 202, 203]. Сьогодні можна вже з упевненістю стверджувати, що ім'я Івана Дзюби назавжди асоціюватиметься з памфлетом «Інтернаціоналізм чи русифікація?» незважаючи на значну кількість праць культурологічного спрямування, опублікованих вченим протягом наступних 54 років. Це не означає, що його наступні публікації втрачають інтелектуальну напругу, змістовну значимість. Прикладом того, що це не так є його стаття «Деякі проблеми розвитку нашої культури», опублікована 17 років тому, а надані в ній оцінки культурної ситуації вже незалежної України й пропозиції щодо подолання культурних проблем не втратили актуальності й сьогодні.

Можна погодитися з думкою І. Дзюби про те, що серед проблем, які перейшли до нас із минулих століть, проблема національної ідентичності залишається найважливішою для розв'язання: «Більшість європейських націй пройшла шлях утвердження своєї ідентичності принаймні у XVIII або XIX століттях; але торувати цей шлях наприкінці XX та на початку XXI століть, за часів інтеграційного форсажу, у безмежному просторі глобальних викликів та імперативів, – незрівнянно важча доля» [2, с. 4]. І. Дзюба переконаний, що «компасом на цьому шляху має бути національне саморозуміння, адекватності якого ми не маємо через неповноту культурного самоусвідомлення. Таким чином національна культура нагадує про себе як про базову умову національного самоздійснення взагалі» [2, с. 4]. Вдаючись до узагальнень, український вчений виводить універсальну за змістом соціокультурну формулу: «Стан і розвиток культури завжди перебуває у прямому і зворотному зв'язку із загальним духовним тонусом суспільства. Якщо в суспільстві правда, справедливість, елементарні етичні норми не є вищими цінностями, непідвладними раціональним ревізіям та інтелектуальним ма-

ніпуляціям, то таке суспільство перебуває в глибокій духовній кризі, негативна еманация якої пронизує всю сферу культури» [2, с. 4]. У так спосіб оголошуючи діагноз сучасному стану української культури, досвідчений вчений намагається запропонувати й шляхи подолання цієї кризи, способи розв'язання нагальних проблем. Серед дванадцяти запропонованих Іваном Дзюбою напрямків подолання негативних ознак і тенденцій в українській культурі, можна виокремити найнагальніші: «створення комплексної статистичної картини функціонування української мови в різних сферах суспільного і культурного життя – і розробка на цій основі реальної програми її емансипації» (як відомо, останнім часом Верховна Рада України розглядає законопроект «Про забезпечення функціонування української мови як державної» у другому читанні); «збільшення асигнувань на розвиток науки і культури, модернізація її матеріально-технічної бази»; «підтримка регіональних культур та збільшення культурної ролі обласних і районних центрів, міст з історичними культурними традиціями» (тут багато залежить від активності місцевих громад в умовах поширення самоврядних проєктів); «підтримка самодіяльних організацій та наукових і культурних об'єднань, які ставлять своєю метою сприяння розвитку української культури та її популяризацію»; «адаптація до українського національно-культурного субстрату різних форм мас-культури, молодіжної субкультури тощо, надання українського характеру сучасній індустрії розваг» (проблемність цього культурного сегменту засвідчують хід і наслідки національного відбору на пісенний конкурс Євробачення 2019); «розширення мережі театрів, філармоній, виконавських колективів, музеїв, бібліотек, книгарень» [2, с. 6] (про стан справ у цій сфері свідчать дані Аналітичної доповіді до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України в 2016 році: «З 1991 по 2014 рр. кількість бібліотек зменшилася на 8,4 тис., клубних закладів – на 7,9 тис., демонстраторів кінофільмів – у 19 разів...» [1].).

Зрештою, задля комплексного розв'язання нагальних проблем українського культуротворення, на думку І. Дзюби, доведеться вдаватися до розумного культурного протекціонізму: «За нинішніх умов глобалізації та загроз нівеляції навіть могутні культури вдаються до різних форм самозахисту. Тим більше Україні потрібна продумана система заохочення й підтримки української національної продукції у всіх сферах культури, розумний протекціонізм, який не порушував би інтересів людей інших національностей...» [2, с. 6].

Аналізуючи виклики, перед якими опинилася сучасна українська культура, Іван Дзюба ясно накреслює перспективи її розвитку: «Ми стоїмо перед необхідністю осмислення української культури в усій повноті й різномірнос-

ті її компонентів – від феноменів буденної свідомості до вищих феноменів духу; в усій здебільше непрямій і прихованій, але неунікненній взаємодії цих компонентів; від оптимізації їхньої взаємодії залежатиме потенціал української культури, а отже – і наше національне майбуття» [2, с. 7].

Література

1. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2016 році». – Київ : НІСД, 2016. – С. 235–238.

2. Дзюба І. Деякі проблеми розвитку нашої культури / І. Дзюба // Україна. Наука і культура: Щорічник. – Вип. 31. – 2002. – С. 4–7.

3. Дзюба І. Інтернаціоналізм чи русифікація? / І. Дзюба. – К.: Видавничий дім «KM Academia», 1998. – 272 с.

4. Насправді було так. Інтерв'ю Юрія Зайцева з Іваном Дзюбою / Ю. Зайцев – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2001. – 76 с.

5. Шаповал Ю. Іван Дзюба: інтернаціоналізм чи русифікація? (До історії запитання) / Ю. Шаповал // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. – 2007. – Вип. 33. – С. 33–50.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО
КАФЕДРА КУЛЬТУРОЛОГІЇ

ДУХОВНА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ ПЕРЕД ВИКЛИКАМИ ЧАСУ

Тези доповідей учасників
II Всеукраїнської науково-практичної конференції

(м. Харків, 16 квітня 2019 р.)

Харків
«Право»
2019

УДК 008(477)
Д85

Редакційна колегія:
А. П. Гетьман (голова), *В. О. Лозовой*,
О. А. Стасевська, *О. В. Уманець*

Відповідальність за достовірність наданих матеріалів несуть автори

Д85 **Духовна** культура України перед викликами часу : тези доп. учасників II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 16 квіт. 2019 р.) / [редкол.: А. П. Гетьман (голова), В. О. Лозовой, О. А. Стасевська, О. В. Уманець]. – Харків : Право, 2019. – 282 с.

ISBN 978-966-937-660-2

Збірка містить тези доповідей учасників II Всеукраїнської науково-практичної конференції «Духовна культура України перед викликами часу», в яких висвітлені актуальні питання духовного життя сучасної України, національної ідентифікації та збереження культурної пам'яті.

УДК 008(477)

ISBN 978-966-937-660-2

© Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2019
© Оформлення. Видавництво «Право», 2019

Мартянова Т. В.	
Фольк-опера «Коли цвіте папороть» Є. Ф. Станковича у контексті розвитку української опери 2 пол. XX ст.	78
Мислович Н. М.	
Загрози маргінесу.....	81
Пивоваров В. М.	
Українська мова і культура в реаліях сьогодення	84
Понеділок А. І.	
Українська сім'я: проблеми і можливі шляхи їх розв'язання	87
Савченко Г. С.	
Симфонії В. Т. Борисова в контексті жанрової традиції	90
Сердюк О. В.	
Погляди Івана Дзюби на проблеми сучасної української культури	93
Сидорчук Т. А.	
Кліповість як пріоритетний спосіб сприйняття інформації «поколінням Z».....	96
Сімейкіна Н. М.	
Парадигма театральної умовності на українській сцені	99
Слюсаренко Т. О.	
Інноваційні підходи в бандурному виконавстві кін. XX–XXI ст.	102
Смоляк П. О.	
Театральна діяльність Настасівської «Просвіти» у 1930-х рр.	105
Смородська М. М.	
Інтерпретації соулу в українській естраді як втілення культурного діалогу	109
Смородський В. І.	
П. К. Луценко – фундатор Харківської фортепіанної школи	112
Стасевська О. А.	
Місія закладів вищої освіти у формуванні історичної культури	115
Стасевський Л. С.	
Аномія як фактор криміналізації молодіжної культури	119
Уманець О. В.	
Фаустіанська тематика як втілення культурної пам'яті	121
Ценко М. Б.	
Про моральну відповідальність юристів	124
Челомбітько Т. В.	
Природне право та моральні цінності як основа якісного управління в українському суспільстві	127